

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

KORXONANING TASHKILY-IQTISODIY TAVSIFI HAMDA MOLIVAVIY KO'RSATKICHLARI TAHLILI

G'ofurjonova Muslimaxon Mavlonbek qizi

*Andijon Davlat Texnika Instituti Iqtisodiyot va boshqaruv fakulteti
Buxgalteriya hisobi va audit yonalishi 4 kurs 18-22 guruh talabasi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada sutni qayta ishlash va pishloq ishlab chiqarishga ixtisoslashgan "JILO GAVHAR LYUKS" MChJ misolida korxonaning tashkiliy-iqtisodiy tavsifi va moliyaviy ko'rsatkichlari tahlil qilingan. Tadqiqotda korxonaning 2024-yilgi moliyaviy hisobotlari ma'lumotlari asosida sof tushum o'sgan bo'lsa-da (\$105,34\%\$), sotilgan mahsulot tannarxining tezroq sur'atda ko'payishi (\$118,04\%\$) yalpi va sof foydaning keskin kamayishiga olib kelgani aniqlangan. Korxonaning aylanma aktivlari tarkibida tovar-moddiy zaxiralari ulushi nihoyatda past (\$0,77\%\$) ekani uning tezkor realizatsiya modeliga xos ekani, biroq debitorlik qarzlarning yuqori ulushi (\$52,28\%\$) real pul oqimlariga va likvidlik sifatiga bosim o'tkazayotgani tanqidiy baholangan hamda inkasso nazoratini kuchaytirish zaruriyati asoslangan.

Kalit so'zlar: Tashkiliy-iqtisodiy tavsif, sof tushum, sotilgan mahsulot tannarxi, yalpi foyda, joriy likvidlik, debitorlik qarzi, zaxiralar aylanuvchanligi, o'rtacha inkasso davri, moliyaviy barqarorlik, marja qisqarishi.

«JILO GAVHAR LYUKS» MChJ sutni qayta ishlash va pishloq ishlab chiqarish bilan shug'ullanuvchi xo'jalik yurituvchi subyekt bo'lib, faoliyatning mazmunidan kelib chiqib xomashyoni tez aylantirish, mahsulotni qisqa muddatda jo'natish va xaridor bilan hisob-kitoblarni qat'iy nazorat qilishga muhtoj. Sut mahsulotlarining tez buziluvchanligi, saqlash sharoitlariga yuqori talab va partiyaviy ishlab chiqarish xususiyati hisob tizimida operativlikni talab qiladi. Yakuniy matnda korxonaning tashkiliy shakli, tarmoq xususiyati va ishlab chiqarish modeli qisqa, lekin analitik yondashuvda tasvirlanishi kerak. Ayniqsa buyurtma asosida ishlash va tayyor mahsulot qoldig'ining minimal bo'lishi keyingi tahlil uchun markaziy omil sifatida ko'rsatiladi.⁴

Moliyaviy natijalar hisobotidan ko'rinib turibdiki, 2024 yil hisobot davrida korxonaning sof tushumi 4 316 771,36 ming so'mni, sotilgan mahsulot tannarxi 4 271 080,64 ming so'mni, yalpi foyda 45 690,72 ming so'mni va sof foyda 38 837,12 ming so'mni tashkil etgan. Taqdim etilgan ma'lumotlar bilan taqqoslaganda tushum 218 645,46 ming so'mga oshgan bo'lsa-da, yalpi foyda va sof foyda pasaygan. Buning asosiy sababi tannarxning tushumga nisbatan tezroq o'sganidadir. Yakuniy ishda aynan shu tafovut tahlil qilinishi kerak: daromad hajmi

⁴ Milliy statistika qo'mitasi, "O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati (2025-yil yanvar-dekabr)", 22.01.2026; "JILO GAVHAR LYUKS" MChJning 2024-yil buxgalteriya balansi, 1-shakl; "JILO GAVHAR LYUKS" MChJning 2024-yil moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot, 2-shakl.

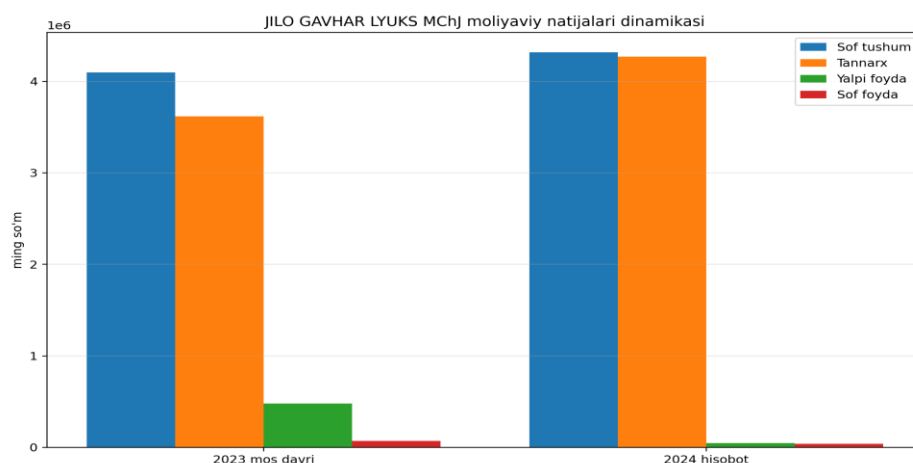
TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

o'sishi avtomatik ravishda rentabellik o'sishini anglatmaydi; agar resurslar, qadoqlash, energiya va boshqa sarflar yetarli nazorat qilinmasa, marja keskin qisqaradi. Shu o'rinda 2023 yildagi yalpi foyda 479 809,5 ming so'm bo'lib, 2024 yilda 45 690,72 ming so'mgacha tushgani tahlilda asosiy signal sifatida talqin qilinishi mumkin.⁵

Balans ma'lumotlari asosida aktivlar tarkibini tahlil qilganda yil oxiriga jami aktivlar 886 608,4 ming so'mga yetgani, ularning 52,28 foizi debitorlik qarzlarga to'g'ri kelgani ko'rinadi. Uzoq muddatli aktivlar ulushi 37,37 foizni, pul mablag'lari 9,48 foizni, zaxiralar esa atigi 0,77 foizni tashkil etadi. Mazkur ko'rsatkichlar korxonalar resurslarining asosiy qismi yoki asosiy vositalarda, yoki debitorlikda band ekanini anglatadi. Tovar-moddiy zaxiralar ulushining pastligi esa yuqorida qayd etilgan tezkor jo'natish modelini tasdiqlaydi. Yakuniy matnda shu yerda quyidagi mantiq ishlatiladi: zaxiraning kamligi ijobiy bo'lishi mumkin, chunki mahsulotning omborda turib qolishi kamayadi; biroq debitorlik qarzlarning yuqoriligi likvidlikka bosim qiladi. Demak, korxonalar uchun asosiy moliyaviy muammo ombor emas, balki inkasso tezligidir.⁶

Korxonaning moliyaviy barqarorligi nisbatan yuqori: yil oxirida o'z mablag'lari 764 973,2 ming so'm bo'lib, jami aktivlarning 86,28 foizini qoplaydi. Joriy likvidlik koeffitsiyenti 4,57 ni tashkil etgani qog'ozda yaxshi ko'rinadi, biroq bu likvidlikning katta qismi debitorlik qarzlarga bog'liq ekanini yakuniy matnda tanqidiy izohlash lozim. Agar debitorlar to'lovni kechiktirsa, likvidlik koeffitsiyenti real pul oqimiga aylanmay qolishi mumkin. Debitorlik aylanuvchanligi 12,11 marta, o'rtacha inkasso davri esa 30 kun atrofida shakllangan. Shu bilan birga zaxiralar aylanuvchanligi 227 martadan yuqori bo'lib, o'rtacha saqlanish davri 1,6 kuni tashkil etadi. Bu korxonada mahsulotlar tez realizatsiya qilinayotganini ko'rsatadi. Yakuniy xulosa sifatida 2.1-bo'limda shuni ta'kidlash mumkin: korxonalar kapitallashuv va o'z mablag'lari nuqtai nazaridan nisbatan barqaror, ammo marja va debitorlik nazorati bo'yicha sezilarli boshqaruv zahiralari mavjud.⁷

2.1-rasm. JILO GAVHAR LYUKS MChJ moliyaviy natijalari dinamikasi

⁵ "JILO GAVHAR LYUKS" MChJning 2024-yil moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot, 2-shakl.

⁶ "JILO GAVHAR LYUKS" MChJning 2024-yil buxgalteriya balansi, 1-shakl.

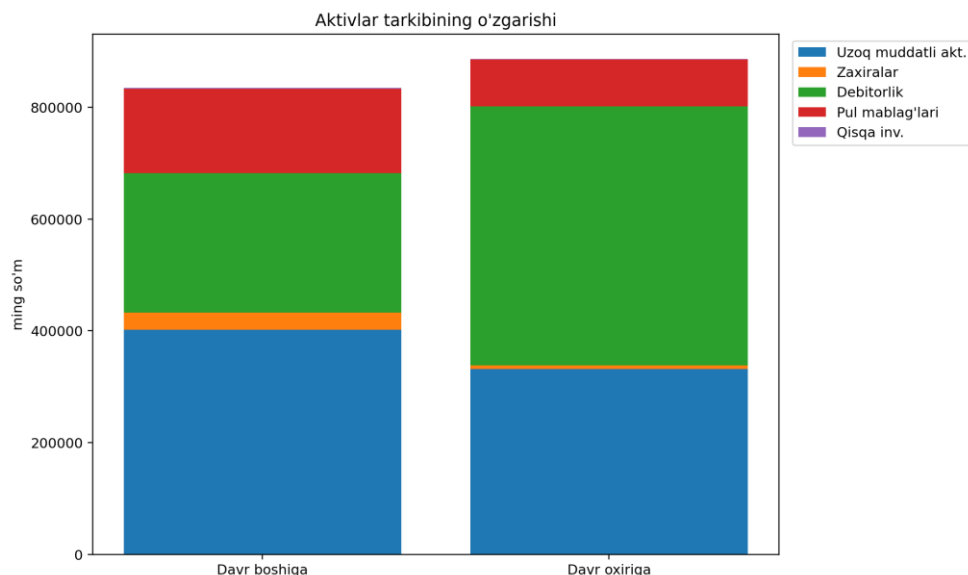
⁷ "JILO GAVHAR LYUKS" MChJning 2024-yil buxgalteriya balansi, 1-shakl.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Manba: «JILO GAVHAR LYUKS» MChJning 2024-yil moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot (2-shakl) ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi. 2.1-rasm korxonada sof tushumning oshganini, biroq sotilgan mahsulot tannarxining bundan tezroq sur'atda ko'paygani sababli yalpi foyda va sof foyda keskin qisqarganini ko'rsatadi. Demak, 2024-yilda korxonada uchun asosiy masala sotuv hajmini oshirishdan ko'ra, mahsulot tannarxini nazorat qilish va marjani saqlab qolish bo'lgan.⁸

2.2-rasm. Aktivlar tarkibining o'zgarishi

Manba: «JILO GAVHAR LYUKS» MChJning 2024-yil buxgalteriya balansi (1-shakl) ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzildi. 2.2-rasmda aktivlar tarkibi ichida debitorlik qarzlari ulushining sezilarli ortgani ko'rinadi. Bu holat balans tuzilmasini qog'ozda likvid ko'rsatishi mumkin, biroq pul oqimlari nuqtayi nazaridan riskni oshiradi. Shuning uchun debitorlikni qarish tahlili va inkasso nazoratini kuchaytirish ishlab chiqarish hisobi bilan bir qatorda moliyaviy boshqaruvning ham dolzarb vazifasiga aylanadi.⁹ Balans satrlarining to'liq ko'chirmasi va satrma-satr izohlari Ilova 2 da, moliyaviy natijalar hisobotining kengaytirilgan ko'rinishi esa Ilova 3 da keltirilgan.¹⁰

⁸ «JILO GAVHAR LYUKS» MChJning 2024-yil moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot, 2-shakl.

⁹ «JILO GAVHAR LYUKS» MChJning 2024-yil buxgalteriya balansi, 1-shakl.

¹⁰ «JILO GAVHAR LYUKS» MChJning 2024-yil buxgalteriya balansi, 1-shakl; «JILO GAVHAR LYUKS» MChJning 2024-yil moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot, 2-shakl.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Jadval 2.1.

Korxonaning moliyaviy natijalari dinamikasi

Ko'rsatkich	2023 davri, so'm	mos ming	2024 hisobot davri, ming so'm	O'zgarish, ming so'm	O'sish sur'ati, %	
Sof tushum	4 125,90	098	4 771,36	316	218645,46	105,34
Sotilgan mahsulot tannarxi	3 316,40	618	4 080,64	271	652764,24	118,04
Yalpi foyda	479 809,50		45 690,72		-434118,78	9,52
Asosiy faoliyat foydasi	81 329,40		45 690,72		-35638,68	56,18
Foyda solig'i	12 199,40		6 853,60		-5345,80	56,18
Sof foyda	69 130,00		38 837,12		-30292,88	56,18

Manba: «JILO GAVHAR LYUKS» MChJning 2024-yil moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot (2-shakl) ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitobi. Jadval 2.1 ko'rsatkichlari rasmi tahlilni raqamlar bilan tasdiqlaydi: sof tushum o'sgan bo'lsa-da, tannarx 18,04 foizga oshgani yalpi foydani keskin qisqartirgan. Bu esa narx siyosatini qayta ko'rib chiqish, mahsulot portfeli bo'yicha marjinal hisobot yuritish hamda texnologik yo'qotishlarni normativ darajada ushlab turish zarurligini ko'rsatadi.¹¹

Jadval 2.2.

Balans ko'rsatkichlari dinamikasi va tarkibi

Ko'rsatkich	Davr boshiga, ming so'm	Davr oxiriga, ming so'm	Farq, ming so'm	Ulushi, % (oxiriga)
Asosiy vositalar qoldiq qiymati	401 792,80	331 285,70	-70 507,10	37,37
Tovar-moddiy zaxiralar	30 730,60	6 782,73	-23 947,87	0,77
Debitorlik qarzlari	249 682,00	463 482,07	213 800,07	52,28
Pul mablag'lari	151 332,70	84 057,90	-67 274,80	9,48
Qisqa muddatli investitsiyalar	1 000,00	1 000,00	0,00	0,11
Jami aktivlar	834 538,10	886 608,40	52 070,30	100,00
O'z mablag'lari	726 135,90	764 973,20	38 837,30	86,28
Joriy majburiyatlar	108 403,00	121 635,20	13 232,20	13,72

¹¹ «JILO GAVHAR LYUKS» MChJning 2024-yil moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot, 2-shakl.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Manba: «JILO GAVHAR LYUKS» MChJning 2024-yil buxgalteriya balansi (1-shakl) ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitobi.

Jadval 2.2ga ko'ra, aktivlarning yirik qismi debitorlik qarzlarga to'g'ri kelmoqda, zaxiralar ulushi esa juda past. Sut mahsulotlari uchun bu ma'lum darajada tabiiy holat bo'lsa-da, qarzdorlikning aktivlar tarkibidagi katta salmog'i pul oqimlariga bosim o'tkazishi mumkin. Shuning uchun sotuvdan keyingi nazorat va to'lov intizomini ishlab chiqarish jarayoni bilan bog'lab yuritish maqsadga muvofiq.¹²

Jadval 2.3.

Asosiy moliyaviy koeffitsiyentlar

Ko'rsatkich	Qiymat	Izoh
Yalpi rentabellik	1,06 %	Yalpi foyda/sotuvlar; marjaning juda pastligi narx siyosati va xarajatlar nazoratini kuchaytirishni talab qiladi.
Sof rentabellik	0,90 %	Korxonada sof foyda bilan ishlagan bo'lsa-da, foyda zaxirasi cheklangan.
ROA	4,51 %	Aktivlardan foydalanish samaradorligi qoniqarli, biroq debitorlik qarzlari ulushi yuqori.
ROE	5,21 %	Xususiy kapital rentabelligi mavjud, lekin yanada yuqori bo'lishi mumkin.
Joriy likvidlik	4,57	Likvidlik yuqori, ammo bu pul oqimi emas, asosan debitorlik bilan ta'minlangan.
Moliyaviy mustaqillik	86,28 %	Korxonada aktivlari asosan o'z mablag'lari hisobidan shakllangan.
Debitorlik aylanuvchanligi	12,11 marta	O'rtacha inkasso davri taxminan 30 kun.
Zaxiralar aylanuvchanligi	227,71 marta	O'rtacha saqlanish davri 1,6 kun; tez sotuv modeli mavjud.
Kreditorlik qarzi davri	7,67 kun	Yetkazib beruvchilar bilan hisob-kitoblar qisqa muddatda yopiladi.

Manba: «JILO GAVHAR LYUKS» MChJning 2024-yil buxgalteriya balansi va moliyaviy natijalar hisobotlari ma'lumotlari asosida muallif hisob-kitobi. Jadval 2.3 korxonaning joriy likvidligi nisbatan yuqori, biroq rentabellik ko'rsatkichlari pasayganini ko'rsatadi. Bu ikki yo'nalishdagi ziddiyat shuni anglatadiki, korxonada balans tuzilmasi bo'yicha kuchli ko'rinsa ham, foyda yaratish zanjiri bosim ostida qolmoqda. Demak, boshqaruv uchun asosiy e'tibor

¹² «JILO GAVHAR LYUKS» MChJning 2024-yil buxgalteriya balansi, 1-shakl.

aylanmadan ko'ra marjaga va xarajatlarni nazorat qilishga qaratilishi lozim.¹³

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. "O'zbekiston Respublikasining ijtimoiy-iqtisodiy holati (2025-yil yanvar-dekabr)" tahliliy hisoboti, 22.01.2026.
2. O'zbekiston Respublikasi Buxgalteriya hisobining milliy standarti (1-son BHMS) "Moliyaviy hisobotni taqdim etish" (Amaldagi tahriri).
3. "JILO GAVHAR LYUKS" MChJning 2024-yil yakuni bo'yicha "Buxgalteriya balansi" (1-son shakl, korxonada ichki ma'lumotlari).
4. "JILO GAVHAR LYUKS" MChJning 2024-yil yakuni bo'yicha "Moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot" (2-son shakl, korxonada ichki ma'lumotlari).
5. Vaxabov, A. V., & Ishonqulov, N. F. (2021). Moliyaviy tahlil. Darslik. Toshkent: "Iqtisod-Moliya".
6. Parдав, M. Q., & Shomurodov, R. T. (2022). Iqtisodiy tahlil nazariyasi va amaliyoti. Monografiya. Samarqand: SamISI.
7. Brigham, E. F., & Ehrhardt, M. C. (2020). Financial Management: Theory & Practice (16th ed.). Cengage Learning. (Korxonalarda likvidlik va debitorlik qarzlarni boshqarish nazariyalari uchun).
8. Urazov, K. B. (2023). Buxgalteriya hisobi va audit. Darslik. Toshkent: "Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi".

¹³ "JILO GAVHAR LYUKS" MChJning 2024-yil buxgalteriya balansi, 1-shakl; "JILO GAVHAR LYUKS" MChJning 2024-yil moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobot, 2-shakl.

